

פרפראות בפרשה

לעילוי נשמת
הרב חפץ בן אסתר זצ"ל

תמוז התשפ"ה
מפטי"ר וה'ה ש'ארית י'עקב (מיכה ה)

פרשת בלק

עלון פרפראות בפרשה וחידושי תורה מ'א' ועד ת' על פרשת השבוע עניינא דיומא מפרשי ומדרשי חז"ל

התשובות מסודרות לפי סדר א-ב

בפרשה 104 פסוקים = מ'דן

אָמרו: מְנַהֲגִים שֶׁל אֱלוֹהִים בְּמִדְוָן נִתְגַּדֵּל נִשְׁאֵל מֶהֱם מֵה מִדְּוָן. אָמרו לָהֶם: אֵין כְּחוֹ אֶלָּא בְּפִי. אָמרו: אַף אָנוּ נְבוֹאָה עֲלֵיהֶם בְּאֶדָם שֶׁכָּחוּ בְּפִי (תנחומא בלק ג) **צום שבעה עשר בתמוז** -

הנה זה הצום הוא אחד מדי צומות הנזכרים בפסוק (זכריה ח יט) 'כה אָמַר יְ-הוָה צְבָאוֹת צוֹם הַרְבִּיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֶשְׂרִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוָה לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים וְהָאֲמֹת וְהַשְּׁלוֹם אָהֳבוּ'. ונתבאר בגמרא הקדושה (ר"ה יא.) ובפוסקים (שו"ע או"ח סימן תקמט.) וחמשה דברים ארעו את אבותינו ביי' בתמוז ואלו הן: נשתברו הלוחות, ובוטל התמיד מבית ראשון, ונבקעה העיר הקדושה ירושלים, ונכנסו בה חיל נבוכדנצר ועשו בו כרצונם, ושרף אפוסטמוס את התורה, והועמד צלם בהיכל. וחיוב גדול על האדם בתענית זה לאונן ולקונן ולהצטער מאוד על כל המאורעות ההם שמהם כביכול הגיע צער גדול להבורא יתברך שמו ויתעלה ושבר גדול לבניו, כידוע. וזהו עיקר ושורש התענית. וכל זה יש לו לאדם להעלות על לבו כמעט בכל רגע של יום תענית זה ולקונן ולהצטער בלבבו מאוד על כל אלו הנ"ל, וזה היום תחילת בין המצרים.

(יסוד ושורש העבודה ט הצאן יא.)

וכתב בספר עקידת יצחק (פרשת וישלח שער כו) ושמעתי מפי רבים שנמצא במדרש הנעלם (זוהר פ' וישלח) מאמר זה לשונו: **על פן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנֶשֶׁה וכו' את לרבות תשעה באב.** ותמהו ממנו כי לא נודע להם טעמו ונשאלתי עליו והשתוממתי בשעה וקפץ לפני ענין נאות. אז אמרתי אם המאמר הזה ישנו במציאות. הנה הוא מפואר מאד וזהו פירושו. כי בכתוב הזה נרמזו ארבעה צומות השנה אשר נמשכו אלינו מצד קעקוע הכף הזה ומלת הנֶשֶׁה כמו הפוך השנה כלומר על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד השנה ג' בתשרי. י' עשרה בטבת. ג"ד כולו שבעה עשר בתמוז. את לרבות תשעה באב (נוטריקון תשעה אב). והם עצמם. אשר אמר הנביא (זכריה ח: ט"ט) 'כה אָמַר יְ-הוָה צְבָאוֹת צוֹם הַרְבִּיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֶשְׂרִי יִהְיֶה לְבֵית יְהוָה לְשִׁשּׁוֹן וכו'.' וכתב רבי שלמה אלזגזי זצוק"ל - הא דאמרין בזוהר 'כל האוכל בתשעה באב כאילו אוכל גיד הנשה'. למה נקרא הנשה? גיד שהוא מנשה ומשכח את האדם מידי יראת שמים, ששם יצה"ר רבוץ. (מעולפת ספירים)

בימים אלו דין קשה שורה בעולם, וכדאיתא בזוהר הקדוש (שמות יב א, במדבר קעד א) **ותצפנהו שלשה ירחים** (שמות ב ב) אילין תלת ירחין דדינא קשיא שריא בעלמא [אלו שלושה חודשים שדין קשה שורה בעולם], ומאי נינהו [ומה הם] תמוז אב טבת. והנה מנהג המכוונים לפי כוונות האר"י ז"ל, לכוון בימים אלו בברכות העמידה שבשלוש התפילות כוונות מיוחדות בשמות הקודש, כדי להמתיק הדינין ששולטין באלו הימים, ושלא יהיה כח בחיצונים לאחוז עוד בדינים האלו. (אוצר הסגולות)

כתב בספר 'מעשה הצדקה' דף ק"ל סוף ע"א אות מ"ח וזה לשונו, ובקונטרס מגן דוד הנזכר בדרוש בין המצרים כתב, דנרמז בפסוק (ירמיה לז) **ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע,** דשם רמז אל עשרים ואחד יום שיש בין י"ז בתמוז לט' באב, בהוציא שלשה שבתות וראש חדש ישארו טו"ב יום כנגד תיבת היא, וזהו ועת צרה הי"א ליעקב, וממנה"ה אותיות המ"ן שהוא מ"ן דמנצפ"ד **יושע** על ידי שיאמרו תיקון רחל מחצי היום עד שעת מנחה כמו שכתב הרב האר"י זיע"א, ומה טוב ומה נעים ליתן באותה שעה פרוטה לצדקה שהוא טוב מעט בצדקה להמתיק הטוב של ימי הדין דאין הדין נמתק אלא בשורשו, ואותיות צרה נעשה רצון וזהו (תהלים סט יד) **ואני תפילתי לך י-הוה עת רצון,** ועל ידי זה נזכה ונראה בבנין בית מקדשינו **בצרכנו את ציון,** (ירמיה לז) **ציון הי"א דרש ה"ן לה,** בעגלא ובזמן קריב במהרה בימינו, עכ"ד. (מועד לכל חי תמוז סימן ט)

ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בנה שבועה מזבחת והכן לי בנה שבועה פרים ושבועה אילים. (כג א)

אמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמן, שמתוך שלא לשמן בא לשמן. שבשכר ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק הרשע - זכה ויצאה ממנו רות. (נזיר כג ב) שעשה בג' המקומות ז' מזבחות ובכל מזבח ומזבח הקריב פר ואיל הרי מ"ב קרבנות והיינו שלא לשמה דהקריבן כדי לקלל ישראל. (תוס' שם)

מה הטעם שהתירו רז"ל לעסוק בתורה שלא לשמה?

איתא בחז"ל - אמר רבא: בקש איוב לפטור את כל העולם פולו מן הדין. אמר לפניו: רבוננו של עולם, בראת שור - פרסותיו סדוקות, בראת חמור - פרסותיו קלוטות; בראת גן עדן, בראת גיהנם; בראת צדיקים, בראת רשעים. מי מעפב על ידך? ומאי אהדרו ליה סגריה [דאיוב] - אף אתה תפר יראה, ותגרע שיתקה לפני אל (איוב טו ד); ברא הקדוש ברוך הוא יצר הרע - ברא לו תורה תבלין. (בב"ב טז א) אם אתם עוסקין בתורה אי אתם נמסרים בידו, כי ס"מ וילילית שהם מקור היצה"ר בגימטריא תרי"א ולכן העוסק בתורה ניצול מהם כי תור"ה גימטריא תרי"א לבטלם וז"ש אם אתם עוסקים בתורה אי אתם נמסרים בידו כי תורה גימטריא תרי"א מרחקת ס"מ וילילית שהם גימטריא תרי"א. (פתח עינים שם) היצה"ר ישים כל מעייניו למעבד כל טעדיקי שלא ילמוד. ולכן התירו רז"ל שילמוד שלא לשמה דכיון שלומד שלא לשמה היצה"ר מניחו ללמוד כיון דאין כוונתו לשמה. וכיון שלומד מתוך שלא לשמה בא לשמה ומבטלת תורה לשמה היצה"ר. (מראית העין - נזיר כג ב)

מדוע הזכיר רק את שני המינים הללו שור וחמור?

משום שאלו נזכרו בתורה בכלאים דכתיב לא תחַרֵּשׁ בַשּׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחַדָּו (דברים כב, י) וכתיב יָדַע שׁוֹר קָנְהוּ וְחֲמֹר אָבוּס בְּעֵלְיוֹ (ישעיה א, ג) והם שור כינוי לצדיק וְחֲמֹר לרשע. (בן יהוידע שם)

ויאמר אליו מלאך י-הנה על מה הפית את אתנך זה שלוש רגלים הנה אנכי יצאתי לשטן כי ירט הדָרְךָ לַנְגְדִי. (כב לב) פרש"י (כב כח) - רמזה לו: אתה מבקש לעקר אמה החוגגת שלש רגלים בשנה. (תנחומא ט)
 שנינו במשנה (אבות ה ט) כל מי שישי בגידו שלשה דברים הללו, מתלמידיו של אברהם אבינו; ושלשה דברים אחרים, מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו; עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה, מתלמידיו של בלעם הרשע. שלושת המידות הללו עין טובה רוח נמוכה ונפש שפלה כוללים את כל מהות האדם, והם היפוך גמור מקנאה תאוה וכבוד. בשלושת הרגלים אנו זוכים למידות הללו: פסח הוא בבחינת 'נפש שפלה' שהרי אוכלים בו לחם עוני, שבועות בו ניתנה התורה הוא בבחינת 'רוח נמוכה', שהתורה דומה למים שיוורדים למקום נמוך. וסוכות הוא בבחינת 'עין טובה' בה מקריבים שבעים פרים לטובת אומות העולם. וזה נרמז בפסוק **שלוש רגלים** שבלעם רצה לעקור אומה החוגגת שלושה רגלים, מפני שרגלים אלו נותנים את הכח להתגבר על שלושת מידותיו הרעות. (שפת אמת תרנ"א)

שאלות

- א. **ואתה א-להים תורדם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך.** (תהלים נה כד) ארבעה הדייטות, אין להם חלק לעולם הבא. (משנה סנהדרין יב) וסימנך א' ב' ג' ד'.
- ב. **ויאמר בלעם אל מלאך י-הנה חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרךך** (כב לד). לכאורה הול"ל 'לא חטאתי' שהרי שוגג היה.
- ג. **וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הפהן ויקם מתוך העדה וישת רמת בידו.** (כה ז) איך טימא עצמו פנחס בהריגת זימרי ואסור לכהן להיטמא למתים. ואם תאמר שלא נתכהן פנחס עד שהרגו לזמרי והרי אביו היה כהן ולכל הפחות כהן הדיוט הוא והוא מוזהר על טומאת המת.
- ד. **הנה העם היצא ממצרים ויכס את עין הארץ** (כב יא) **היצא** משמע שעכשיו הם יוצאים והולכים, הול"ל בלשון עבר **יצא**, שכבר יצאו ממצרים לפני ארבעים שנה.
- ה. **ותראני האתון ותט לפני זה שלש רגלים אולי נטתה מפני כי עתה גם אתכה הרגתי ואתה הקנייתני.** (כב לג) מה הטעם דכתיב **אתכה** בכתיב מלא. הול"ל **אתך**.
 ו. ראייה בפרשה שבלעם היה קמצן גדול, צר עין וכלי.
 ז. **ויקר א-להים אל בלעם ויאמר אליו את שבעת המזבחות ערקותי ואעל פר ואיל במזבחת.** (כב ד) מה הטעם שהוא לא הקריב כבש, רק פר ואיל.
 ח. ארבעה הדייטות, אין להם חלק לעולם הבא - בלעם, ודואג, ונאחיתפל, ונגחזי. (משנה סנהדרין יב) מה ההו"א שבלעם יש לו חלק לעולם הבא והוא אינו מישראל.
- ח. **וירא פינחס בן אלעזר בן אהרן הפהן ויקם מתוך העדה וישת רמת בידו.** (כה ז) פרש"י - ראה מעשה ונגזר הקלכה; אמר לו למשה: מקובלני מקד, הבועל ארמית - קנאין פוגעין בו. אמר לו: קרנא דאגרתא איהו ליהני פרונקא! מנד וישת רמת בידו ונגומר. (תנחומא) וקשה כיצד הורה הלכה בפני רבו, ואמרינן (עירובין סג) כל המורה הקלכה בפני רבו חייב מיתה.
- ט. **והוא רכב על אתנו וישני נערי עמו.** (כב כב) מה הטעם דלגבי אברהם כתיב (בראשית כב ג) וישת את שני נערי אתו, ואצל בלעם כתיב **עמו**.
 י. **ויאמר אליהם לינו פה הלילה והשבת אתכם דבר כאשר ידבר י-הנה אלי** (כב ח) מה הטעם דכתיב **אליהם** בכתיב מלא ומוצינו בהרבה מקומות **אלהם** בכתיב חסר.
- י. **מה אקב לא קבה אל ומה אונם לא נעם י-הנה.** (כג ח) מה כוונתו לא קבה אל.
- כ. **ויאמר א-להים אל בלעם לא תלך עמכם לא תאר את העם כי ברוך הוא.** (כב יב) פרש"י - אמר לו: אם פן, אקללם במקומי? אמר לו **לא תאר את העם**. אמר לו: אם פן, אברכה? אמר לו: אינם צריכים לברכתך, **כי ברוך הוא**. משל אומרים לצרעה 'לא מדובשך ולא מעוקצך' (תנחומא). יש להבין איך אחרי שרצה לקללם פתאום רצה לברכם.
- ל. **תלמידיו של בלעם הרשע, יורשיו גיהנם יורדיו לבאר שחת, שנגמרו** (תהלים נה, כד) **ואתה א-להים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם, ואני אבטח בך.** (אבות ה ט) פירש הרע"ב - בלעם איקרי איש דמים, שהפיל בעצתו עשרים וארבעה אלפים מישראל. מדוע הכתוב קורא לבלעם **אנשי דמים** בלשון רבים, ולא 'איש דמים', דבר נוסף הטעון ביאור היכן מצאנו שבלעם היה גם 'איש מרמה' ?
 ל. רמז בפרשה שמתחילים לתקוע בר"ה אלו.
- מ. **ויקרו המתים במגפה ארבעה וישארים אלה.** (כה ט) מה הטעם שמתו דווקא עשרים וארבעה אלה.
 נ. **והוא רכב על אתנו וישני נערי עמו.** (כב כב) אצל אברהם אבינו נאמר (בראשית כב ג) **וישת את שני נערי אתו**, שלושת המידות הטובות של אברהם אבינו ע"ה וכנגדם שלושת המידות הרעות שהיו בבלעם הרשע רמזות במילה 'נער'.
- ס. **במה אקדם י-הנה אפך לא-לתי מרום האקדמונו בעולות בעגלים בני שנה.** (מיכה ו - הפטרה) מה הטעם שעגלים בני שנה יש להם חשיבות יותר מבן שתי שנים.
- ס. **ויפתח י-הנה את פי האתון ותאמר לבלעם מה עשיתי לך כי הפיתני זה שלש רגלים.** (כב כח) פרש"י - רמזה לו: אתה מבקש לעקר אמה החוגגת שלש רגלים בשנה. (תנחומא ט) מה הטעם שהזכרה דווקא מצווה זו של שלוש רגלים מכל מצוות התורה האחרות.
 ע. **ועתה לכה נא ארה לי את העם הנה** (כב ו) מה הטעם שבלק אמר **ארה לי**, **קבה לי** אתו, ולא אמר **את העם הנה** או **קבה אתו**.
 ע. **ויאמר א-להים אל בלעם לא תלך עמכם לא תאר את העם כי ברוך הוא.** (כב יב) כיצד עבר בלעם על הציווי, וכיצד אמר לו הקב"ה לאחר מכן **אם לקרא לך באו האנשים קום לך אתם**. שהרי אין הקב"ה חוזר מדבריו.
 פ. **וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישוראל לאמרי.** (כב ב) מה הטעם שלא הזכיר כאן שהיה מלך מואב, ורק הזכיר בסמוך **ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההוא.** (כב ד) היה ראוי שיאמר **וירא בלק בן צפור** 'מלך מואב' את כל אשר עשה ישוראל לאמרי וכו'.
- צ. שחיטת עופות מותרת ביום טוב לכתחילה, ואין חוששים שהעוף יתגלה כ'טריפה'. אך בנוגע לימי ראש השנה, מה הטעם שנוהגים שלא לשחוט בהם אפילו עופות.
- ק. **כי ידעתי את אשר תברך מבךך ואשר תאר יואר.** (כב ו) מה הטעם דכתיב **מבךך** בלשון עבר, לעומת זאת **יואר** בלשון עתיד.
- ר. **ויקרו בלק וישת בלק את בלעם ויעלהו במוט בעל וינרא משם קצה העם.** (כב מא) כיצד היה יכול לראותם והלא הענן היה מקיפן.
- ש. **וינר מואב מפני העם מאד כי רב הוא** (כב ג) מה הטעם שאמר **כי רב הוא** בלשון יחיד ולא אמר 'פי רבים הם'.
- ת. לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמן, שמתוך שלא לשמן בא לשמן. (נזיר כג ב) לכאורה קשה מהא דאמרינן (ברכות יז א) העוסק במצוה שלא לשמה נוח לו שלא נברא.
- ת. **כי מראש צרים אראנו ומגבעות אשורנו הן עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב.** (כב ט) פרש"י - אני מסתפל בראשיתם ובתחלת שרשיהם, ואני רואה אותם מנסידים ונזקקים פצורים וגבעות הללו, על ידי אבות ואמהות. מנין שנות האבות רמזות בתיבה **ראש**.

תשובות

- א. אחיתופל, בלעם, גחזי, דואג אין להם חלק לעולם הבא וסימנך א' ב' ג' ד'. **אֲנִישֵׁי דָמִים וּמְרִמָּה** בגימטריא זה **בלעם, דואג, ואחיתופל, וגחזי**. (746 עם הכולל). (ר יהודה החסיד)
- ב. בן נח נהרג על שהיה לו ללמוד ולא למד, הכא נמי היה לו לידע ולהבין. (פענח רזא) והוה ליה לאסוקי אדעתיה שלא בחנם האתון עושה השינויים האלה אלא מסתמא הוא רואה מלאך ורע בעיני הקב"ה ובעיני המלאך, שאני הולך וטוב לי לשוב. (מושב זקנים) **א"נ** בלעם סבר שעל המחשבה אין חיוב עונש, כדק"ל 'מחשבה רעה אין המקום מצרפה למעשה' והמלאך גילה לו שזה דוקא בישראל אבל לא בבן נח. (רזא דמאיר)
- ג. גוסס היה ומפרכס ולא היה מטמא לא הוא ולא האישה. (הדר זקנים) *
- ד. דומה כאלו עדיין לא יצאו לגמרי ממצרים כי תמיד הם ברע ואומרים (במדבר יד ד) **נִתְּנָה רֹאשׁ וְנִשְׁוֵבָה מִצְרַיִמָּה**, ובכל תלונה הם מזכירים את מצרים וכן (שמות יז א) **לָמָּה זֶה הֵעֲלִיתֵנוּ מִמִּצְרַיִם**, (במדבר יד ב) **הֲלוֹא טוֹב לָנוּ שׁוֹב מִצְרַיִמָּה**. (במדבר טז יג) **הִמְעַט פִּי הֵעֲלִיתֵנוּ מֵאֶרֶץ יְבֵת חָלֶב וְדָבַשׁ לְהַמִּיתֵנוּ בַּמִּדְבָּר**, (במדבר כא ב) **לָמָּה הֵעֲלִיתֵנוּ מִמִּצְרַיִם לָמוֹת בַּמִּדְבָּר**, וזה ראייה שתמיד מחשבתם משוטטת במצרים וקשה עליהם הפרידה ממצרים כאילו עכשיו הם יוצאים. (כלי יקר) בלעם הרשע רצה לומר **הִנֵּה הָעַם** שאינם מהוגנים **הִלִּיצָא מִמִּצְרַיִם** שעדיין הם ברשעם אף לשעבר **וַיִּכַּס אֶת עֵינֵי הָאֶרֶץ** שהם היו גרמא להביא מכת חושך במצרים כדי שימותו הרשעים. שכל שעה אומרים 'הדרן עלן לארעא דמצרים' לעם סרבן כזה **עֵתָה לָכֶּה קָבָה לִי**. (פני דוד)
- ה. ה' דברים פשע - **לֹא תִלָּךְ עִמָּהֶם א', לֹא תֵאָר ב', וַיִּקַּם בְּלַעַם בַּבֶּקֶר ג', וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֲתָנּוֹ ד', וַיִּלָּךְ עִם שָׂרֵי מוֹאָב ה',** הייתי נוטל את נשמתך שיש לה ה' שמות [נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה]. (רבינו אפרים) *
- ו. **וַיִּקַּם בְּלַעַם בַּבֶּקֶר וַיֹּאמֶר אֶל שָׂרֵי בְלַק לָכוּ אֵל אֲרַצְכֶם כִּי מֵאֵן יִּהְיֶה לְתַמִּי לְהִלָּךְ עִמָּכֶם**. (כב יג) כתב האוה"ח - להודיע צרות עינו שמהר לשלחם קודם הגעת זמן האוכל, כי זה הרשע הוא מקור הצרות עין וקם בבקר לשלחם ואמר להם שילכו לארצם כי חש שיתעכבו בעיר וסעודתם עליו. *
- ז. זכות אברהם רצה שיעמוד גם בבלק שהוא ממואב ולבלעם שהוא מלכן. ואיתא בחז"ל (במדב"ר פי"ד ס"ה) פר כנגד אברהם, איל כנגד יצחק, כבש כנגד יעקב. בלק ובלעם רצו לקלל כל זרע יעקב כמ"ש (כג ז) **לָכֶּה אֲרָה לִי יַעֲקֹב וְלָכֶה זַעֲמָה וַיִּשְׂרָאֵל** לכן לא הקריב כבש רק פר ואיל כי אברהם ויצחק יצאו מהם ישמעאל ויעשו ואתם לא רצו לקלל. (אונים לתורה, טעמא דקרא)
- ח. חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא. והודיע כי בלעם מרשעי אומות העולם, ואין לו חלק לעולם הבא. (פירוש הרמב"ם, המאירי) **א"נ** ביקשה המשנה להשיענו שלא התקיימה ברכתו לעצמו שאמר (במדבר כג י) **וַתְּהִי אַחֲרֵיכֶם בְּמֵהוּ**. (באר שבע - סנהדרין ז).
- ט. חילול השם היה - וק"ל (ברכות יט ב) - **כָּל מְקוֹם שֵׁיִשׁ חִלּוּל הַשֵּׁם אֵין חוֹלְקִין כְּבוֹד לְרַב**. (מושב זקנים)
- י. טפלים ממנו אצל אברהם לכך כתיב **אֲתוּ**, אצל בלעם היו חשובים כמוהו לכך כתיב **עֲמֹל**. (מושב זקנים)
- יא. שמות נקרא נביא. ואלו הן: ציר. נאמן. עבד. שליח. חוזה. צופה. רואה. חולם. נביא. איש הא-להים. (אדר"נ פ"ד ח) וישראל קיבלו י' דברות ועברו עליהן. (הרוקח)
- יב. יעקב נקרא **אֵל** שנאמר (בראשית כג) **וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֶל־הֵי וַיִּשְׂרָאֵל**. ודרשו רז"ל (מגילה יח.) מי קראו **אֵל**, **אֶל־הֵי וַיִּשְׂרָאֵל**, ולומר שאף בשעת כעסו כשקלל יעקב לא קלל אלא את אפם (בראשית מט ז) **אָרוּר אַפִּם כִּי עָזוּ**. **וַיְמָה אֲזַנָּם לֹא זָעַם יְהוָה** בכל הימים הללו, וכל כחי וחכמתי אינה אלא בשעת כעסו. (רבינו בחיי)
- יג. כבוד היה רודף בלעם - וכשראה שלא רצה הקב"ה שיקללם רצה לברכם, כדי שיאמר תמיד שלכך הצליחו ישראל מפני שהוא ברך אותם, ויהיה לו זה לשם ולכבוד ולתפארת כי ברכתו עשתה רושם. (כתב סופר עה"ת)
- יד. לכן הארמי התגלגל בבלעם הרשע (ע"פ כתבי הארז"ל). בלעם נחשב גם ל'איש מרמה' לאור הנסיון שצבר בגלגולו הקודם כשהחליף את משכורתו של יעקב עשרת מונים, וגם נקרא 'איש דמים' בגלגולו העכשווי, שהרי בעצתו נהרגו עשרים וארבעה אלף איש מישראל, ובנוסף גם לכן היה 'איש דמים' כמו שאנו אומרים בהגדה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולכן ביקש לעקור את הכל. בבלעם היו מורכבים שני אנשים שונים וביחד ניתן לקרוא להם 'אנשי דמים ומרמה'. (ברכת אבות פרק ה) **אֵל נָא תִּמְנַע מִמֶּנִּי אֵלֵי** (כב טז) בגימטריא **מִלֵּךְ בּוּ** רמז שמתחילין לתקוע ברה"ח אלול. (רבינו אפרים)
- טו. **לְקַחְתִּי וּבִרְדִי וְלֹא אֲשִׁיבָנָה** (כ א) ר"ת למפרע **אלול** וסמך ליה **וַתְּרוּעַת מִלֵּךְ בּוּ** רמז שמתחילין לתקוע ברה"ח אלול. (רבינו אפרים)
- טז. מדה במדה - הם שכחו אילופה של תורה שהיא כ"ד ספרים ועבדו ע"ז שכל המודה בה ככופר בכל התורה כולה, לכך נפלו מהם כ"ד אלף, אמנם פנחס שקינא קנאתו של מקום זכה לכ"ד מתנות כהונה. (רבינו אפרים) *
- יז. **נ' - נפש, ע' - עין, ר' - רוח, ר"ת 'נער'**. נאמר במשנה (אבות פ"ה יט) עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה, מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה, ורוח גבוהה, ונפש רחבה, מתלמידיו של בלעם הרשע. **וַיִּשְׁנֵי נַעֲרָיו עֲמֹל** כל אחד לקח עמו לכל מקום את שלוש המידות הטובות בו. (חידושי הר"ם)
- יח. סרכות לא שכיח בעגלים בני שנה (כמבואר בש"ך יו"ד סימן ל"ט סק"ט) ואם כן המה יותר בחזקת כשרות. ועוד ע"פ המבואר (זבחים טז:) **מָה מְזַבֵּחַ - שְׁלֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ הַדְּיוּט**. משמע שאם נשתמש בו הדיוט אסור לגבוה, ואע"ג שגבי בע"ח לקרבן כשר גם זו שהשתמשו בה להדיוט, מ"מ מה שלא נשתמש בו להדיוט חשוב יותר. וזהו חשיבותן של עגלים בני שנה דאינה עושה מלאכה שנה ראשונה. (טעמא דקרא)
- יט. סומא וחגיר היה בלעם, שאל הקב"ה לבלעם, אם תעקור ישראל מי יקיים התורה, הלא חזרתי על כל אומה ולשון ולא קיבלוה. אמר בלעם, אני אקיים. בלעם לא יכל לעלות לרגל, כי היה חגיר והיה גם סומא באחת מעיניו שפטור מראיה, וא"כ מובן מה שרמזה לו האתון אתה רוצה לעקור אומה שעולה לרגל ואתה לא יכול לקיים את זה. (פנינים יקרים, ילקוט שמעוני)
- כ. עלי תחול הקללה - שהרי הבטיחם אביהם שבשמים **אֲרִיֶּךָ אָרוּר**, ואעפ"כ (שופטים טז ל) **תָּמוֹת נַפְשֵׁי עַם פְּלִשְׁתִּים**, תאור את העם ואני עמהם. כל כך היו כקוצים בעיניו לכך אמר **לִי** בכל פעם. (הרא"ש) *
- כא. **עֲצָה טוֹבָה קָמ"ל** - לפי שעשה עצמו כנמלך בשכינה. שאם הזהירו **לֹא תִלָּךְ** לא היה רשאי לעבור על הציווי. והיינו **אִם לְקָרָא לָךְ** להזמין לסעודה וליתן לך שררה וליעז בך **כִּיָּא הָאֲנָשִׁים קוּם לָךְ אַתָּם**. (הרוקח) *
- כב. פחדו הגדול גילה הכתוב ממה שחסרו שני המלכים האלה סיחון ועוג, ועל כן באר הכתוב כי מן היום שראה **אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּשְׂרָאֵל לְאֻמְרֵי** לא היה מחשיב עצמו למלך, לפיכך הזכירו הכתוב בשמו סתם לא בשם מלך. (רבינו בחיי)
- כג. **צַעַר** בעלי חיים יש בשחיטה, אלא שהתורה התירה זאת לצורך בני האדם, ובשני ימים אלו שבהם אנו מבקשים רחמים במשך כל היום, **וַתִּקְמֵי עַל כָּל מַעֲשָׂיו**. ראוי שלא לעשות בפועל מעשה המנוגד לרחמים. (שו"ת יהודה יעלה ח"א או"ח סימן קסד) ולכבוד שבת אין לחוש. (שו"ת שערי צדק או"ח סימן קכא)
- כד. קללתו היתה מועלת ולכן כתיב לשון **יוֹאֵר** עתיד, ואולם לא היה בכוחו לברך ורק היה מברך מי שכבר מבורך כדי שיחשבו שגם ברכתו הועילה לפיכך כתיב **מִבְּרַךְ שִׁכְבַּר** היה מבורך בלשון עבר. (טעמא דקרא) *
- כה. רשעים בלבד ראה כי הענן היה בלשון, ואתם היה רואה. והיינו **וַיִּרָא מִשֵּׁם קֶצֶה הָעַם** המוקצים שבעם. (מושב זקנים) תרגום יונתן - **וַיִּמָּא מִמִּמֶּן מַשִּׁיחֵי דְן דְמַהְלִיכִין בְּקֶצֶת עֲמָא דְאַתְרִסִּימוּ מִתְחַת עֲנָנֵי יִקְרָא**. כתיב (דברים כה יח) **וַיִּזְנַב בָּךְ כָּל הַנְּחָשִׁים אַחֲרֶיךָ** - ר' נחמיה אומר: כל מי שהענן פולטו היה נישול. ורבנין אמרין: זה שבטו של דן שפולטו הענן, שהיו כולן עובדין עבודה זרה. (פסיקתא דרב כהנא פיסקא ג זכור)
- כז. שלום ואחדות יש ביניהם שהרי כל **יִשְׂרָאֵל עֲרִיבִים זֶה בְּזֶה** (שבועות לט:), לכך נאמר **כִּי רַב הוּא** בלשון יחיד ר"ל שיש ביניהם שלום ואחדות, והם גם רבים אם כן נפיש זכותיהן, לכן **וַיִּגְר מוֹאָב**, ואמר **אוּלַּי אוּכַל נַבָּה בּוּ** לחסר מִקָּם מַעַט וַאֲם כֵּן יִנוּכָה גַם זְכוּת יִשְׂרָאֵל וַאֲז אוּכַל לַגְרֵשׁוּ מִן אֶרֶץ. (רבנו יוסף נחמיה עה"ת, ישמח משה)
- כח. תורה שלא לשמה - לקפח אחרים, נוח לו שלא נברא, הכא כשעוסק בתורה שלא לשמה להתגדר ולקנות שם, מתוך שלא לשמה בא לשמה. (תוס' שם) *
- כט. תק"ב עולים מגין שנות האבות - אברהם חי קע"ה שנים, יצחק חי ק"פ, יעקב קמ"ז. וזהו כמנין **מֵרֵאשִׁי** (502 עם הכולל) (שיח יצחק - פרשת שקלים)

מקורות / חידודון *

ג. ושנים עשר נסים נעשו בדבר זה, דרכן לפרוש זה מזה והדביקן המלאך, סתם פיהם שלא יצוהו, כוון הברזל כנגד ערות שניהם, האריך הברזל כדי שידקור את שניהם, הגביה המלאך המשקוף כדי שיצאו שניהם תלויין לעיני הכל, הפכן כדרכן בראש הברזל, נתן כח בזרועו לסבלן, וכח במקל לעמוד בהם, ושלא נשמטו מן המקל, ושלא נשפך עליו מן הדם ושתלה אותם לעיני הכל. והיה ראוי שיטמא פינחס טומאת חבורין כיון שהוא נוגע ברומח הנוגע במת, וידוע שאם נגע ראובן במת הרי הוא טמא, ושמעון שנגע בראובן טמא, שנאמר והנפש הנוגעת, במה שיגע בו הטמא טמא, ונגיעה זו אם היא בחבורין, כלומר ששמעון נוגע בראובן בעוד שראובן נוגע במת הרי הוא טמא טומאת שבעה, שלא בחבורין לאחר שפירש ראובן מן המת אין לו אלא טומאת ערב, ואדם הנוגע בכלים הנוגעים במת יש לו טומאת שבעה, ממה שכתוב במדין (במדבר לא) **וכבסתם בגדיכם ביום השביעי**. ומה שלא נטמא פינחס והוא הנוגע בכלי הנוגע במת, לפי שהכלי והוא הרומח היה פשוט, ופשוטי כלי עץ אין מקבלין טומאה, או מטעם שאמרו במדרש **שמר הקב"ה את רוחותיהן כדי שלא ימתו ויטמא**, והוא הנס האחרון תשלום הי"ב שהזכרתי. (רבינו בחיי)

ה. יש שכתב שנכתב **אתקה** בה"א ולא 'אותך' להודיע שרק על בלעם כעס ולא על נעריו שלא פשעו כלום. (העמק דבר)
אתקה - בה"א כתיב, אמר לו אין אתה חשוב לפני אלא כמו הנקבה הזאת. **תְּרַגְמִי**. מלמד שנצטוו המלאך על כך שאם לא תטה האתון שיהרוג את בלעם. (לקח טוב) **א"ל** תשש כחך כנקבה. (ילקוט האזובי)

ו. וכן בפסוק: (כב מ) **וַיִּזְבַּח בָּלַק קָרָן וַצֹּאֵן וַיִּשְׁלַח לְבָלָעָם וּלְשָׂרָיִם אֲשֶׁר אִתּוֹ**. פרש"י - דָּבָר מְעֻט, פָּקַד אֶחָד וַצֹּאֵן אֶחָד בְּלָבָד. כתב האוה"ח - וזה יגיד צרות עין בלק בכבוד בלעם כי היה ידוע שהוא רע עין, לזה כששלח אמר בפירוש כי לא לו לבדו יהיה הטבח השלוח אלא לו ולשרים, ואמר אשר אתו אפשר שעשה לפי חשבון השרים שעמו פרט למזדמן שאם יזדמנו שרים אחרים עמו אין מנת בשר להם, ולזה תמצא שאמרו רז"ל (במד"ר פ"כ) שהקפיד בלעם על מיעוט הבשר ואמר למחר אני שולח מארה בנכסיו של זה וכו'.

לשליחים הראשונים אמר - **לינו פה הלילה ונהשבתו אֶתְכֶם דָּבָר** (כב ח), כל מקום שכתוב לינה אכילה עימה, כי היה מחשב בלבו כל מה שאוציא עליהם ברק יפרע הכל. אבל אצל השליחים האחרונים אמר (כב יט) **נְעֻמָּה שָׁבוּ נָא בְּיָדְךָ גַם אִתְּךָ הַלַּיְלָה**. כלומר תתעכבו כאן בעיר ובבוקר תבואו אלי ונראה מהיהיה, ידע שלא היה עתיד לקלל את ישראל וחשב בלבו כל מה שאוציא עליהם הכל מופסד. (רבנו אפרים)

מ. אמרו בזהר הקדוש פירשת פנחס דף רצ"ז ע"א דלא מית חד מישראל אלא כד אתו ערב רב אתערבו בנישין דשכטא דשמעון בתר דאתגיריו ואולידו מיתו ומנהון מיתו בעגל וזמנהון במותא ואחרנין מיתו הכא אינון דאשתארו. (חומת אנך)

וַיְהִי הַמָּתִים בַּמַּגֵּפָה אֲרָבָעָה וַיִּשְׁרִימֵם אֱלֹהִים - לא כתוב וימותו במגפה, היה זה מרחמי שמים שאלה שהם צריכים למות במיתה טבעית נחשבו בין מתי המגיפה והשלימו את המספר, וזהו **וַיְהִי הַמָּתִים - בַּמַּגֵּפָה**. (מדשן ביתך בשם רבי ישראל סלנטר)

ע. ודקדק לומר תיבת לי - שתהיה הארירה בהם לי - לצורכי. והכוונה בזה, שלא תתעכב הארירה עד אחר שיעשו נקמה בהם, ומה שהיה כבר היה, אלא שתעשה הפעולה תכף ומיד, שבזה תהיה הצלת מואב מהם. ורמז עוד במאמר לי, לפי שקדם בלעם וברך את בלק, כאומרם ז"ל (שם), לזה אמר: **ארה לי** - פירוש: אפילו לי - שכבר אני מבורך - לא יועיל זה, וצריך לארר אותם. ואם תאמר: אינו צריך, שכבר אתה מבורך - לזה אמר: **כי עצום הוא ממני**, כאן כלל ב' דברים: אחד, ענין החוזק הטבעי, ואחד, ענין הברכה, כי עם זה ברכתו עצומה מברכתי, ואומר **אולי נכה בו** - פירוש: ואחר כל זה עודני בגדר הספק "אולי", וגם גדר ספק זה לא לאבדו אלא להכות בו, לגרשו מעלי. ובדרך רמז, פיו הכשילו במאמר **ארה לי** לארר את בלק, וכן היה שגרם לו בעצתו מיתת כזבי בתו; גם היה סבה שישוב בלק למדין, ושם נפל בחרב, דכתיב (לא ה): "ואת מלכי מדין הרגו וגו' ואת צור" וגו', וזולת הליכת בלעם - שגילה למואב כי מובטחים הם מישראל, ולא יעשו להם דבר אלא באחרית הימים - היה נשאר שם בלק ולא היה חוזר למדין, ולא היה נהרג, הרי נתקיים שהלך לארוותו לבלק - לקיים מה שנאמר (תהלים, לו): **חריבם תבא בלבם**. (אוה"ח)

פיו הכשילו שבלק היה מקולל ומאורר. (הרוקח, לקח טוב)

ע. לא תלך עמם - דוקא עמם אבל עם אחרים אתה יכול ללכת. (אוה"ח) **א"ל** לא תהיה לך הנאה בהליכתך עמם שהרי לא תאור את העם והוא שלח לך כדי לארר את העם. (דרשות רבינו יונה) **א"ל** אע"פ שלא תקללם לא תלך כדי שלא תיתן עינך בהם לרעה. (ספורנו) **ויש שפירש** - שלא אסר עליו ה' אלא הליכה בשביל לארר, אבל הליכה סתם לא אסר עליו. (שפתי כהן)

ואע"פ שנתן לו רשות מ"מ מחשבת בלעם הרשע נכרת מתוך מעשיו שאם לא היה דעתו לקלל לא היה לו לילך אלא ודאי כך היתה סברא שלו מאחר שאמר לו הקב"ה מתחלה לא תלך ואח"כ אמר לו לך חזר בו ובדעתו לקללם לפיכך חרה אפו של הקב"ה שהרי היה לו לעלות בדעתו שאין הקב"ה חוזר מדבריו וכשאמר לו קום לך אתם לא התירו לקללם אלא לפי שראה שהוא חומד ממון אמר לו לך אתם והוא הלך על דעת לקלל לכך שלח לו מלאך לשטן לו להודיע שהוא יודע מחשבותיו. (דעת זקנים)

ק. **אֲשֶׁר תִּבְרַךְ מִבְּרַךְ** - הנה כחו לא היה לברך אבל היה לקלל בהזכיר עון או ככוון שעה כדברי רבותינו ז"ל ולכן לא שאל ממנו שיברכהו לנצח או שיוכל להתיצב מנגד אבל אמר ידעתי את אשר תברך מבורך לכבודו של בלעם להורות שלא חשב אותו למזיק בלבד. (ספורנו)

כי ידעתי את וגו'. יתבאר על פי דבריהם (מ"ר כאן), שאמרו שבלעם ברך את בלק שיהיה מלך - לזה אמר: **כי ידעתי את אשר תברך, מבורך, שהרי נתקיימה בו ברכתו**; ודבר זה הוא ידוע אצלו לבד, לפי שהוא ניסה את הדבר ואינו ידוע לכל כי ברכת בלעם ברכה, ואשר יאור זה ידוע ממה שקלל מואב לסיחון. ויש להעיר בענין זה: בשלמא מה שהיו צודקין קללותיו של בלעם - יש ב' טעמים בדבר: א', להיותו רע עין, והב', שהיה יודע 'רגע באפוי', כמאמרם ז"ל (ברכות ד.ף). והיה מקלל ברגע הזעם, אבל הברכה אין מציאות שתתקיים מפיו.

ונראה כי לעולם **ברכת בלעם כברכת חמור**, אלא שהרשע היה מערים - כשהיה רואה באצטגנינות שפלוני יעלה לגדולה וכדומה, היה עושה שמברכו, וכשבא הדבר ומתברך חושב שברכתו של בלעם גרמה, ולא כן הוא, אלא מזלו גרם; וכמו כן עשה לבלק, שראה בכוכבו שעתידי למלוך במואב, וברכו בדבר עצמו - לרמותו - כי הוא הסובב. (אוה"ח)

איתא בחז"ל 'מידה טובה מרובה ממידת פורענות', וכשיש מידה טובה הקב"ה ממחר להביאה ולכן **אֲשֶׁר תִּבְרַךְ** באותו רגע זה כבר **מִבְּרַךְ**, אבל מידת פורענות זה לא כך אלא **נֶאֱשַׁר תָּאָר** הוא **יוֹאֵר** רק אח"כ לפי שהקב"ה לא ממחר לעשותה. (זרע שמשון)

ת. כוונת בלק היתה שבזכות הקרבנות יזכה לשכר ותקבל בקשתו, ואף שהיתה זו בקשה פסולה מכל מקום כל כוונתו בהקרבת הקרבנות היתה לקבל שכר, והרי זה כעין המבקש לזכות לעולם הבא, שבוודאי אינו נחשב כקניטור. (שנים מקרא בשם רבי יעקב קמינצקי)

שבעים פנים לתורה, לעיתים תהיה יותר מתשובה אחת
 התשובות אינם להלכה למעשה, הערות והארות יתקבלו בברכה
לעילוי נשמת הרב חפץ בן אסתר זצ"ל
ramnadlan018@gmail.com לקבלת העלון במייל ניתן לפנות לכתובת